

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА ВИЈЕЋЕ МИНИСТАРА Агенција за предшколско, основно и средње образовање		BOSNA I HERCEGOVINA SAVJET MINISTARA Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
---	---	---

**ЗАЈЕДНИЧКО ЈЕЗГРО ЦЈЕЛОВИТИХ РАЗВОЈНИХ ПРОГРАМА ЗА
ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ
ДЕФИНИСАНО НА ИСХОДИМА УЧЕЊА**

Мостар, 2018.

Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења

Водитељ пројекта:

Др Марија Налетилић

Консултанти:

Др Тамара Прибишев Белеслин
Др Јасмина Бећировић-Карабеговић

Пројектни тим:

Маја Стојкић, директор Агенције за предшколско, основно и средње образовање
Марија Налетилић, водитељ пројекта, шеф Одјељења за Заједничко језгро наставних планова и програма
Жанета Џумхур, шеф Одјељења за стандарде и оцјењивање у предшколском, основном и средњем образовању
Хашима Ђурак, стручни савјетник за предшколско васпитање и образовање
Даница Васиљ, стручни савјетник за разредну наставу

Радна група:

Др Марија Налетилић, Даница Васиљ, Хашима Ђурак, Жанета Џумхур, Марина Зеленичић, Јадранка Бошњак, Рамиз Нуркић, Џенана Спахић, Алиса Тртак, Џевида Шакрак, мр Тајма Гузин, Харис Омановић, Матилда Бараћ, мр Ивица Аугустиновић, Милан Љубојевић, мр Наира Јусуфовић, мр Емина Хаџић, Ирена Видовић, Едина Карић, Минела Јушић, мр Абида Капетановић и Дорис Налетилић.

Превод са енглеског:

Oxford преводи - агенција за превођење

Oxford Translations

Пројект подржала организација *Save the Children* за Сјеверозападни Балкан.

Напомена:

Изрази који су написани само у једном граматичком роду односе се подједнако на женски и мушки род.

САДРЖАЈ:

Увод	4
Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења	6
Табеларни приказ – области, компоненте и исходи учења за подручје предшколско васпитање и образовање у БиХ	19
Схематски приказ области и компоненти	21
Кључне компетенције – прожимајуће теме за подручје предшколског васпитање и образовање у БиХ	22
Литература	24

УВОД

Агенција за предшколско, основно и средње образовање (АПОСО) израдила је *Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења* према већ утврђеној методологији развоја *Заједничког језгра наставних планова о програма*, односно дефинисане су области које се састоје од компоненти, за сваку компоненту дефинисани су исходи учења¹, а за сваки исход учења индикатори уважавајући притом специфичности овога подручја. Индикатори су дефинисани у складу са развојним узрастом дјете на крају раног предшколског васпитања и образовања (на крају треће године) и на крају предшколског васпитања и образовања. У периоду од маја до септембра 2018. реализован је процес израде овога документа. У септембру 2018. године завршени су округли столови на којима су васпитачи, који су директно укључени у васпитно-образовни процес, имали увид у *Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање* и прилику да га коментаришу, након чега је урађена ревизија документа, те потом израђена његова коначна верзија.

Полазиште при изради *Заједничког језгра цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисаног на исходима учења* јесте *Идентификација кључних компетенција и животних вјештина у БиХ (2011)* те резултати анализе важећих развојних програма у БиХ, Црној Гори, Србији и Републици Хрватској. Узета су у обзир и искуства земаља Европске уније и свијета, као што су Француска, Словачка, Шведска, Финска, Португалија, Ирска, Чешка, Мађарска, Уједињено Краљевство, Нови Зеланд, Сједињене Америчке Државе, Аустралија и Јапан.

При дефинисању мјерљивих, конкретних и јасних исхода учења и индикатора² радна је група користила активне глаголе у презенту на основу ревидиране Блоомове таксономије којима се изражавају знање, вјештине и ставови, односно компетенције. Такођер, поред захтјева за развој когнитивног подручја постоје и захтјеви у табелама који су били неопходни како би се имплементирали у цјеловитим развојним програмима, а који се односе на афективно подручје и на иницирање развоја вјештина и подстицање емоција у предшколском васпитању и образовању.

Основа учења у подручју предшколског васпитања и образовања је хуманистичко-развојна оријентација, холистички приступ и интергисано планирање.

Хуманистичко-развојна оријентација заснована је на идеји хуманизма која на позитивну слику о дјетету гледа као вриједност по себи и прихвата је у тоталитету. Раст и развој се схвата као континуирани и динамички процес унутар којег се одвијају квалитативне и квантитативне промјене, те се нарочито истиче значај интегрисања свих подручја развоја дјете у циљу дјечијег цјеловитог развоја.

Холистички приступ дјечијем развоју очитује се у схватању да је дијете недјељиво биолошко, психичко и социјално биће те су циљеви, исходи и активности усмјерени тако да дјелују равномјерно и усклађено на цјелокупан дјечији развој. Дијете схвата свијет цјеловито, не дијели појаве на друштвене и природне. Акцент је на природном стицању знања и свеобухватном учењу у којем се садржаји и поступци надограђују, системски испреплићу и прожимају у једну логичку и смислену цјелину и као такви лакше се усвајају и повезују.

Интергисано **планирање** омогућава повезаност дјечијих искустава и доприноси бољем разумијевању оног што се учи и то на начин да омогућава дјечијем повезивање и комбиновање различитих искустава (из породице, вртића, околине, културе из које дијете долази) и упознавању објективне стварности с различитих аспеката (природе, друштва, говора, умјетности и сл.). Повезаност се очитује и кроз пружање могућности дјечијем да се развијају и уче кроз различите аспекте изражавања: разговор, сликање, покрети, музика, грађење. Дакле, интергисано планирање (цјеловито, повезано) заснива се на идеји обједињавања различитих садржаја о једној теми, идеји или концепту, сагледавања садржаја стварности с различитих аспеката (аспект природних и друштвених појава, говора и комуникације, развоја математичких концепата, умјетности, рјешавање проблема) и преко њих дјеловање на све аспекте развоја дјетета (тјелесни и здравствени, социјални, емоционални, когнитивни развој, те развој комуникацијских способности и стваралачког – креативног изражавања).

1 Видјети у прилогу 1. *Области, компоненте и исходи учења* и прилог 1.1 *Схема области и компоненте*.

2 Бројеви дефинисаних исхода у овом документу прате показатељи под истим бројем, али за различит узраст.

Један од важних индикатора квалитетног интергисаног планирања јесте уважавање широког спектра различитих интереса, способности, стилова учења, потреба и личности сваког дјетета у групи. Кориштење различитих стратегија индивидуализованог приступа омогућава васпитачу да промишљено бира и прилагођава циљеве, исходе и активности који ће, уз примјерену подршку (скелу), резултирати квалитетном васпитно-образовном праксом. Познавање дјечијих развојних карактеристика и континуирано опсервирање и праћење тог развоја основне су поставке васпитачу за креирање васпитно-образовне праксе која ће бити стимулативна за свако дијете. У стимулативном окружењу дијете најпотпуније задовољава потребе, интересе и развија своје потенцијале. Такво окружење омогућава дјечи преласке на „потенцијалне нивое“, на стварање властитог знања на основу искуства „из прве руке“.

Васпитач је аутономни креатор курикулума (за разлику од пријашњег реализатора програма) који га креира уважавајући карактеристике своје васпитне групе и на најбољи начин тако да одговара потребама те дјеце, а истовремено је и рефлексивни практичар који креира развојно-примјерену праксу која осигурава достизање добних и индивидуалних потенцијала сваког дјетета.

Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења подстиче и развија кључне компетенције које се прожимају кроз дефинисане исходе учења и припадајуће индикаторе, а то су:

- основа за развој ране писмености (*језично-комуникацијска компетенција на матерњем језику*);
- примјена математичког мишљења у рјешавању проблема - дијете се подстиче на постављање питања, истраживање, откривање и закључивање о законитостима у свијету природе (*математичка писменост и компетенција у науци и технологији*);
- могућност упознавања дјетета с информацијско-комуникацијском технологијом и њеним кориштењем у различитим активностима (*информатичка писменост - информацијска, медијска, технолошка*);
- способност дјетета за освјештавање процеса властитог учења те укључивање дјетета у планирање и организирање тог процеса, стварање властите стратегије учења (*учити како се учи*);
- осјећај дјетета за одговорно понашање, позитиван и толерантан однос према другима, међуљудску и међукултурну сарадњу, узајамно помагање и прихватање различитости, самопоштовање и поштовање других, те оспособљавање за ефикасно учешће у развоју демократских односа у вртићу и заједници (*социјална и грађанска компетенција*);
- стваралаштво, иновативност и спремност дјетета на преузимање ризика, самоиницијативност и самоорганизовање властитих активности, те планирање и вођење властитих активности и пројеката (*самоиницијатива и подузетничка компетенција*);
- подстицање стваралачког изражавања идеја, искустава и емоција у различитим умјетничким подручјима (*културна свијест и културно изражавање*);
- развијање властите креативности и способности изражавања, подршка радозналости и жељи за новим знањима (*креативно-продуктивна компетенција*);
- прихватање и промовисање здравих стилова понашања, адекватних прехранбених навика и физичких активности које омогућавају квалитетан и здрав живот (*физичко-здравствена компетенција*).³

Циљ учења *Заједничког језгра цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисаног на исходима учења* јесте осигурати и створити услове добробити која се сагледава кроз:

- личну, емоционалну, социјалну и образовну добробит за свако дијете у БиХ;
- друштвену добробит којом се оснажује заједница да ствара боље услове за васпитање и образовање дјеце;
- системско–институционалну подршку као основ за осигуравање добробити за свако дијете укључено у институционално васпитање и образовање.

Т

3 Видјети у прилогу 2. *Кључне компетенције – прожимајуће теме за предшколско васпитање и образовање.*

**ЗАЈЕДНИЧКА ЈЕЗГРА ЦЈЕЛОВИТИХ РАЗВОЈНИХ ПРОГРАМА
ЗА ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ
ДЕФИНИСАНО НА ИСХОДИМА УЧЕЊА**

Област:	1. ЗДРАВЉЕ И ТЈЕЛЕСНИ РАЗВОЈ
Компонента:	1. Развој моторике и чула
Исходи учења: 1. Истражује чулима предмете и материјале, искуствена сазнања користи у мисаоним процесима и активностима. 2. Користи природне облике кретања за развој функционалних и моторичких способности и вјештина (пузање, ходање, трчање, пењање, скакање, дизање, ношење, бацање и хватање). 3. Комбинује и координира психомоторичке радње и активности да постигне/ развија/ усавршава сложеније врсте кретања и дјеловања. 4. Показује графомоторичку способност.	
Индикатори у складу са узрастом дјецe за:	
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)
1.а. Показује реакцију на различите укусе (слатко, кисело) и мирисе (неугодан мирис). 1.б. Разликује предмете и материјале додиром по текстури. 1.в. Разликује предмете по величини и основној боји. 1.г. Препознаје звукове у непосредном окружењу.	1.а. Препознаје и именује различите укусе и мирисе. 1.б. Препознаје и именује различите предмете и материјале додиром/свим чулима. 1.в. Повезује дијелове и цјелину (на предметима, сликама, моделима). 1.г. Наводи неколико детаља након посматрања слике (4-5). 1.д. Уочава грешке у слици. 1.ђ. Разликује и именује звукове.
2.а. Примјењује основне облике природног кретања (нестабилно трчи, скакуће на обје ноге, прескаче препреке до 5 цм, хода на прстима и на пети напријед, баца предмете у одређеном правцу, вози трицикл). 2.б. Показује равнотежу у мјесту и у покрету (кратко стоји на једној нози, хода по црти, хода по ниској клупи, љуљање, клацкање и сл.). 2.в. Изводи игре које садрже основне начине игре с лоптом (ношење, котрљање, бацање, додавање и хватање балона и лопти различитих величина).	2.а. Примјењује зреле облике природних кретања и успјешно координира све дијелове тијела (нпр. трчи стабилно и мијења правац трчања, прескаче вијачу, стоји на прстима, хвата лопту објема рукама и погађа лоптом циљ, скаче с висине од 20 цм, вози бицикл). 2.б. Одржава равнотежу на мјесту и покрету (стоји и скакуће на једној нози, хода по црти и ужету, хода по клупи разних висина и ширина). 2.в. Изводи разне комплексе гимнастичких вјежби (са и без реквизита). 2.г. Користи научене начине кретања у новим, непознатим и проблемским ситуацијама, те превазилажењу и избјегавању препрека.
3.а. Придржава се елементарних правила у игри уз подстицај и подршку. 3.б. Имитира једноставније моторичке покрете. 3.в. Покреће тијело уз ритам музике. 3.г. Користи разне предмете и материјале како би прикладно развио фину моторику (нпр. непрецизно реже маказама и непрецизно боји, самостално користи кашику за јело...).	3.а. Примјењује самостално правила игре при учешћу у заједничким активностима. 3.б. Понавља покрет састављен од неколико моторичких вјежби. 3.в. Осмишљава покрете уз музику. 3.г. Користи и комбинује научене начине кретања у новим, непознатим проблемским ситуацијама (полигон). 3.д. Користи разне предмете и материјале како би прикладно развио фину моторику (нпр. право реже маказама, прецизно боји, отвара и затвара чеп флаше, успјешно користи прибор за јело, самостално се облачи и везује пертле...).
4.а. Користи ситне предмете на разне начине (умеће их, ниже, премјешта и слично). 4.б. Искупује заинтересованост за оловку. 4.в. Оставља свјесно трагове оловке на различитим површинама у различитим ситуацијама, игри, спонтаној и вођеној активности. 4.г. Црта људску фигуру која добива свој облик. 4.д. Користи се маказама.	4.а. Вољно и свјесно усмјерава покрете руке у различитим смјеровима (покрети су прецизнији, тачни, усмјерени, бржи). 4.б. Показује контролу над притиском оловке на папир. 4.в. Црта ситне детаље и елементе на цртежу. 4.г. Показује оријентацију на површини за цртање различитих величина. 4.д. Боји веће и мање површине. 4.ђ. Црта људску фигуру са детаљима. 4.е. Правилно држи маказе и исијеца сложеније облике и фигуре.

Област:	1. ЗДРАВЉЕ И ТЈЕЛЕСНИ РАЗВОЈ
Компонента:	2. Заштита и безбједност
Исходи учења: 1. Штити себе и друге од повређивања у конкретним ситуацијама. 2. Изражава способност самопроцјене у односу на другу особу, објекат или догађај.	
Индикатори у складу са узрастом дјече за:	
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)
1.а. Штити себе свјесно и зна свој простор.	1.а. Поштује лични простор другог дјетета у игри и физичком вјежбању. 1.б. Препознаје ургентну ситуацију и тражи помоћ. 1.в. Препознаје штетне материје, активности и ситуације опасне по здравље и живот.
2.а. Препознаје опасне предмете у непосредној околини (штедњак, врата, радијатор, степенице...).	2.а. Објашњава што је безбједно понашање у кући, вртићу, саобраћају... 2.б. Објашњава и доводи у везу опасне предмете и материје (нож, маказе, сломљено стакло, оружје, упаљач, хемикалије и сл.), опасне ситуације (пожар, поплава, тровање и сл.) и опасне активности (играње са струјом, претрчавање цесте и сл.). 2.в. Објашњава и у играма примјењује понашање у опасним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...).

Област:	1. ЗДРАВЉЕ И ТЈЕЛЕСНИ РАЗВОЈ
Компонента:	3. Здрав начин живота
Исходи учења: 1. Иницира и учествује у активностима које су важне за унапређење властитог здравља и благостања. 2. Примјењује основна начела личне хигијене и хигијене простора. 3. Придржава се начела правилне и редовне исхране.	
Индикатори у складу са узрастом дјече за:	
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)
1.а. Препознаје и именује извор задовољства, емоција, боли и нелагоде. 1.б. Показује свијест о простору и оријентише се; креће се сигурно и безбједно. 1.в. Показује интерес да проводи вријеме на отвореном простору.	1.а. Препознаје да је тјелесни покрет и одмор користан за лично здравље и користи га свакодневно. 1.б. Користи сложеније обрасце сензомоторичких вјештина и покрета (комплексиније физичке активности уз плес, драму, покрет, реквизите и сл.). 1.в. Препознаје правилно држање тијела уз подсјећање одраслог. 1.г. Учествује и организује игре и активности на отвореном простору. 1.д. Објашњава утицај временских прилика и других фактора на здравље.
2. а. Користи опште и практичне поступке који осигуравају добро здравље (нпр. користи тоалет, пере руке, пере зубе, облачи се, ...) уз помоћ и подршку. 2.б. Користи опште и практичне поступке који осигуравају чистоћу (нпр. враћа играчке на мјесто након игре) уз помоћ и подршку.	2.а. Користи самостално опште и практичне поступке који осигуравају добро здравље (нпр. користи тоалет, пере руке, пере зубе, облачи се, ...). 2.б. Користи самостално опште и практичне поступке који осигуравају чистоћу (нпр. враћа играчке на мјесто након игре).
3.а. Именује неколико врста здраве хране.	3.а. Разликује здраву од нездраве исхране и објашњава њен утицај на здравље. 3.б. Показује интерес за здраву исхрану.

Област:	2. ЛИЧНОСТ ДЈЕТЕТА И ИНТЕРАКЦИЈА	
Компонента:	1. Однос према себи	
Исходи учења:		
1. Постаје свјесно себе и свог идентитета кроз сопствене способности, карактеристике личност и могућности.		
2. Гради реалну и позитивну слику о себи, показује самосвијест, самопоуздање, самопоштовање, одговорност и повјерење у своје снаге и способности.		
3. Посједује ниво емоционалне свијести и сигурности која одговара узрасту и добном сазријевању и испољава их у свим аспектима развоја.		
4. Изражава мисли и дјелује на начин да може утицати на свој положај у окружењу.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Ствара властити идентитет у свакодневним активностима (одазива се на своје име и познаје имена других у групи, именује дијелове тијела, колико има година).	1.а. Истражује аспекте идентитета кроз играње улога.	
1.б. Развива родни идентитет (именује себе као дјечака/дјевојчицу, преферира дружење са дјецом).	1.б. Именује основне дијелове тијела и њихове функције у организму.	
1.в. Препознаје свој лик у огледалу.	1.в. Препознаје своје особине (сличности и разлике у односу на чланове породице, пријатеље и вршњаке у групи).	
1.г. Каже за себе „ ја“.		
2.а. Показује иницијативу и самосталност при обављању рутинских (једноставних) активности.	2.а. Тражи и прихвата нове изазове, открива нове ствари, проширује своја интересовања с енергијом и концентрацијом.	
2.б. Експериментише покретима пред огледалом.	2.б. Постаје свјесно властитих поступака и прихвата одговорност уз подстицај и подршку.	
2.в. Прихвата краће растанке без бурног реаговања.		
2.г. Препознаје и показује успјех и неуспјех (постигнућа).		
3.а. Испољава више емоција кроз радње, ријечи и изразе лица.	3.а. Препознаје и изражава своја осјећања на социјално прихватљив начин, испољава их вербално и невербално.	
3.в. Користи фразе учтивости (молим, хвала, извини)	3.б. Отворено изражава своја осјећања у односима са другима, саосјећа и изражава бригу за друге, тјеша друго дијете кад је тужно).	
3. в. Прихвата игру ЈА-ТИ.	3.в. Именује емоције и емотивна стања дјеце и одраслих, укључујући и животиње на слици.	
3. г. Показује емпатију за вршњаке (када вршњак плаче, прилази му и мази га).	3.г. Описује што га чини сретним, тужним, уплашеним и сл.	
3. д . Невербално и путем покрета исказује емоције.	3.д. Препознаје емоцију на основу боје и тона гласа и геста.	
	3.ђ. Након гледања представе, филма или читања приче може говорити о осјећањима јунака.	
4.а. Исказује дјечи и одраслима своја интересовања и укључује их у своје активности.	4.а. Јасно изражава своје жеље и потребе.	
4.б. Показује повремено потребу да буде у близини одраслога и оствари додир, а затим се удаљи и бави се активношћу.	4.б. Уважава и дијели свој допринос и индивидуална достигнућа са другима.	
4.в. Схвата и имитира туђе понашање.	4.в. Успоставља контролу емоција (способност схватања, саморегулације и управљања својим емоцијама поштивајући осјећања и потребе других).	
4.г. Развива унутрашњу контролу осјећања и понашања усвајањем одређених норми (не, не смије, хоћу) када жели да додирне забрањени предмет.	4.г. Постаје свјесно посљедица сопственог понашања у односу на друге особе и жива бића (биљке и животиње).	
4.д. Игра се са другом дјецом.	4.д. Прави избор, преузима ризике, управља промјенама и носи се с неочекиваним ситуацијама и фрустрацијама у игри и активностима уз подстицај и подршку.	

Област:	2. ЛИЧНОСТ ДЈЕТЕТА И ИНТЕРАКЦИЈА	
Компонента:	2. Однос према другима и међусобни односи	
Исходи учења:		
1. Успоставља, развија и одржава интеракције са другом дјецом и одраслима.		
2. Показује кооперативност и заједничко дјеловање кроз различите активности и критички се односи према мишљењу и ставовима преузетим од других.		
3. Дјелује у складу са демократским принципима, сарађујући и одлучујући, и уважавајући и прихватајући различитости		
4. Дјелује у складу са друштвеним, културним и породичним вриједностима развијајући осјећај припадности заједници.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Успоставља сарадњу с вршњацима путем имитације у манипулативним и моторичким играма. 1.б. Слиједи једноставне инструкције васпитача (на примјер пружа предмет на захтјев). 1.в. Показује интересовање за другу дјецу.	1.а. Самостално се укључује у свакодневне заједничке активности у вртићу и другим окружењима. 1.б. Иницира и одржава однос и комуникацију са дјецом и одраслима. 1.в. Изражава позитивне односе с одраслима, - показујући аутономију и независност. 1.г. Показује поштовање и и прославља труд и достигнућа других. 1.д. Реагује на идеје и сугестије других.	
2. а. Укључује се у заједничку игру уз подстицај васпитача. 2.б. Учествоје у спонтаним и вођеним активностима мање групе (пјева, пљешће). 2.в. Иницира заједничку активност с одраслом особом.	2.а. Препознаје како је сваки појединац дио групе те како сви чланови имају одредена права и обавезе. 2.б. Показује припадност групи и радо се укључује у активности. 2.в. Успоставља логичку повезаност између понашања и посљедице. 2.г. Показује предвидљивост и досљедност у понашању према другима и у одговору на реакције других.	
3.а. Примјећује и позитивно реагује на сличности и разлике међу људима. 3.б. Укључује се у игру једноставним правилима с млађом и старијом дјецом. 3.в. Показује спремност у мијењању улога у игри која је повезана с разликама у полу (разна занимања, игре породице и кућних послова и сл.).	3.а. Учествоје у доношењу одлука и препознаје важност заједнички договорених правила понашања и рада у групи. 3.б. Показује способност да слиједи инструкције и преузима одговорност у тиму. 3.в. Није искључиво у улогама везаним за пол и исказује флексибилност у улогама (вођа и онај који слиједи). 3.г. Показује толеранцију и уважава различитости (добне, полне разлике, дјеца с посебним потребама, дјеца различитог националног поријекла и сл.).	
4.а. Досљедно чека на свој ред уз помоћ само једног подсјећања. 4.б. Одраслога третира као вршњака и од њега тражи помоћ и информацију. 4.в. Дијели награду према властитом интересу (себи ће узети већи дио). 4.г. Именује чланове породице.	4.а. Поштује ауторитет одраслих и правила групе, али и брани властита мишљења, идеје и личност. 4.б. Проналази рјешења у конфликту. 4.в. Препознаје неправду и почиње да се критички односи према праведном и неправедном понашању. 4.г. Описује обичаје у својој породици и упоређује их с обичајима других породица. 4.д. Препознаје улоге и одговорности чланова породице.	

Област:	2. ЛИЧНОСТ ДЈЕТЕТА И ИНТЕГРАЦИЈА	
Компонента:	3. Однос према природи	
Исходи учења:		
1. Препознаје важност природе и уважава природу као простор за живот, развој, игру и учење.		
2. Показује поштовање и дивљење према животу и свему живом.		
3. Постаје социјално одговорно и дјелује у складу с принципима рјешавања проблема у животној средини (одрживи развој).		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1. а. Показује заинтересованост према свијету око себе и према новим искуствима.	1.а. Изражава поштовање према природи, другим људима и самом себи.	
1.б. Експериментише с предметима и открива њихова својства и доводи их у међусобни однос.	1.б. Истражује, закључује, предвиђа и претпоставља о узајамној повезаности земље, људи, биљака и животиња.	
1.в. Поставља питања „Зашто?“, „Шта је ово“, „Ко“?	1.в. Истражује живу и неживу природу и посматра, примјећује и реагује на промјене у отвореном простору у различитим временским приликама.	
1.г. Борави у отвореном простору без обзира на временске услове.	1.г. Разликује и описује природне појаве и процесе (кружење води, животни циклуси, годишња доба, својства материје и воде, ваздуха, свјетлости, магнетизма и сл.).	
1.д. Према звуку препознаје појаве у природи (киша, грмљавина, оглашавање животиња).	1.д. Препознаје загађиваче у животној средини.	
2.а. Доживљава природу и разговара о својим сазнањима (временски услови, годишња доба и сл.).	2.а. Учествоује активно у еколошким акцијама (чишћење собе, уређивање дворишта, скупљање старог папира и сл.).	
2.б. Почиње препознавати узрочно-посљедичне везе у природи.	2.б. Разликује живо од неживог у непосредној околини.	
2.в. Брижно се односи према биљкама и животињама - имитативне игре.	2.в. Препознаје мјеста у животном окружењу у којима се одлаже отпад.	
	2.г. Препознаје прихватљива понашања за заштиту животне средине.	
	2.д. Објашњава основна дјечја права и одговорности у свом окружењу.	
3.а. Баца отпатке на за то предвиђена мјеста.	3.а. Препознаје и придржава се основних поступака раздвајање отпада и рециклаже.	
3.б. Одлаже играчке и личне ствари на за то предвиђена мјеста.	3.б. Препознаје природне ресурсе у непосредном окружењу.	
	3.в. Повезује одговорно понашање према околини са свакодневним активностима у смислу заштите животне средине (штедње воде, енергије, правилно одлагање смећа и сл.).	
	3.г. Доводи у везу утицај човјековог дјеловања на животну средину и узајамну повезаност живих бића и неживе природе.	

Област:	3. ГОВОР, ЈЕЗИК И КОМУНИКАЦИЈА
Компонента:	1. Развој говора и употреба језика
Исходи учења:	
1. Користи интуитивни, унутрашњи и невербални говор примјерен узрасту и добном сазријевању. 2. Примјењује гласовне структуре језика и интуитивно уочава структуру ријечи и реченица у складу са књижевнојезичким нормама и користи их у усменоме говору. 3. Саставља смислене реченице и исказе користећи их у контексту преношења значења, идеја и размишљања.	
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:	

крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)
1.а. Препознаје расположења, стања или активности других људи (тужно, срећно) на основу невербалних знакова и невербално одговара (мимиком или гестовима). 1.б. Примјењује невербалну комуникацију у сврху задовољавања основних људских потреба у контексту.	1.а. Изражава се говором и гласовним квалитетима говора као што су висина, темпо и боја гласа како би осјећаје, мисли и идеје јасно изразило. 1.б. Показује јасно невербално своју потребу.
2.а. Слуша и реагује на звук и обрасце у говору. 2.б. Дискриминише гласове у говору. 2.в. Изговара правилно све вокале и већину сугласника. 2.г. Користи учестале именице, глаголе и придјеве. 2.д. Користи замјенице и множину.	2.а. Артикулише гласове и правилно, јасно и разумљиво изговара сваки глас у ријечи и реченици самостално. 2.б. Уочава гласове у ријечи и гласовну структуру. 2.в. Користи се граматичким правилима за множину, род, број и глаголско вријеме.
3.а. Користи више једноставних фраза и реченица до три ријечи.	3.а. Користи се интуитивно граматички-правилним говором. 3.б. Користи сложеније реченице које могу бити повезане с пријашњим искуствима или искуствима других. 3.в. Користи интонацију и ритмичност у комуникацији.

Област:	3. ГОВОР, ЈЕЗИК И КОМУНИКАЦИЈА
Компонента:	2. Усмено изражавање и слушање
Исходи учења: 1. Показује говорна и језичка искуства и богати рјечник и реченицу у различитим активностима. 2. Истражује говор и језик и показује иницијативу у усменом изражавању. 3. Показује способност слушања у групи вршњака и одраслих у различитим ситуацијама.	
Индикатори у складу са узрастом дјете за:	
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)
1.а. Користи говор у контексту обликујући једноставне (просте) реченице. 1.б. Користи говор да изрази своја стања, потребе и емоције у контексту. 1.в. Повезује ријечи с одређеним предметима. 1.г. Описује своја искуства.	1.а. Користи говор за изражавање и објашњавање својих мисли, идеја и догађаја (причање о појавама и догађајима, описивање предмета, животиња и људи). 1.б. Преноси и конструише поруке са сврхом и самопоуздањем. 1.в. Користи говор да би изразио осјећања, мисли, жеље, искуства, идеје, потребе, да ријешу сукобе и гради позитивне односе са другима. 1.г. Казује својим ријечима догађаје логичким слиједом. 1.д. Описује своја маштања, измишља причу.
2.а. Поставља питања одраслима о непознатим предметима и људима (Шта је то? Ко је то?). 2.б. Одговара на питања једноставним реченицама. 2.в. Понавља кратке вербалне поруке када их чује.	2.а. Поставља питања у контексту (чему служе ствари, узроцима неке појаве, сличностима и разликама међу предметима, разлозима понашања других и сл.). 2.б. Одговара на питања дужим реченицама. 2.в. Учествоје активно у говорним играма (фонолошким -игре гласовима и фонемима; лексичким – игре ријечима, изразима; синтаксичким-игре реченицама; покретним говорним играма). 2.г. Измишља нове ријечи, кратке приче, стихове. 2.д. Разумије шалу, загонетку и нонсенсни (бесмислени) текст.
3.а. Изражава реакције о одређеним догађајима. 3.б. Разумије и прати налоге одраслих.	3.а. Учествоје у групним дискусијама о различитим темама с вршњацима и одраслима у малим и већим групама и у пару. 3.б. Прати и наставља разговор уз уважавање саговорника.

Област:	3. ГОВОР, ЈЕЗИК И КОМУНИКАЦИЈА	
Компонента:	3. Комуникација и рана писменост	
Исходи учења:		
1. Анализира књижевне текстове кроз комуникацију са другима.		
2. Показује како функционишу системи симбола комуникације и користи их.		
3. Изражава се путем графичких симбола у свакодневним активностима.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Показује интерес и слуша једноставне приче, пјесме, басне и одговара на једноставна питања. 1.б. Именује ликове у књижевним текстовима. 1.в. Говори или пјева приче, бројалице, риме, пјесмице у којима се дијелови текста понављају или које измисли. 1.г. Покретом изражава једноставне риме.	1.а. Прати, слуша и разумије штампане, визуелне и мултимедијалне текстове и реагује одговарајућим гестом, поступком, коментаром или питањем. 1.б. Уочава највидљивије особине главних ликова и казује својим ријечима краћи сиже приче из угла лика. 1.в. Памти и препричава краће књижевне текстове, информативне текстове, филмове, представе, поштујући редослијед и логику збивања (по једној или низу слика, по сјећању). 1.г. Саставља једноставну причу. 1.д. Разликује књижевне врсте (прича, бајка, басна, пјесма). 1.ђ. Казује својим ријечима емотивни доживљај о књижевном тексту. 1.е. Искazuje радост и уживање у књижевним творевинама. 1.ж. Запажа ритам и мелодију у рецитовању пјесме.	
2.а. Користи игру и „чита“ сликовнице, књиге и остале штампане материјале упознавајући улогу симбола и писаног језика.	2.а. Користи симболе у игри да представи нешто и изрази значење (прича причу по низу слика). 2.б. Користи симболе у комуникацији (ријечи, слике, звукови, покрет) да изрази своје идеје и мисли.	
3.а. Користи слику и друга визуелна помагала као средство комуникације уз помоћ и подршку.	3.а. Користи слику и друга визуелна помагала као средство комуникације. 3.б. Користи игру и експериментише са словима и оставља их на својим радовима.	

Област:	4. СВИЈЕТ ОКО НАС	
Компонента:	1. Истраживање свијета	
Исходи учења:		
1. Користи чула за посматрање и истраживање феномена и процеса у природи. 2. Доводи у везу себе, људе, биљке, животиње, предмете и појаве у природном окружењу у циљу разумијевања свијета у којем живи. 3. Користи информације из различитих извора о живој и неживој природи. 4. Стиче компетенције за учење и рад.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Посматра, манипулиште, експериментише уобичајеним предметима у окружењу. 1.б. Показује интерес за очигледне природне појаве (путем питања, показивања, кроз продукте, у игри и другим активностима).	1.а. Испитује, експериментише, како би систематизовало и описивало појаве у природном окружењу. 1.б. Показује заинтересованост за разноврсност природних појава и процеса око себе.	
2. а. Примјећује појаве на себи, другим живим бићима и непосредном окружењу. 2.б. Описује својим ријечима појаве у природи и доводи их у везу са собом, другим живим бићима и очигледним појавама.	2.а. Показује интерес за истраживање у свом окружењу. 2.б. Описује сличности и разлике између природних појава (жива и нежива природа). 2.в. Доводи у везу различите појаве у природном окружењу и њихов утицај на људе, биљке, животиње и околину и доноси закључке. 2.г. Објашњава својства и повезаност феномена у живој и неживој природи. 2.е Користи оријентире у времену и простору, одређује мјесто и вријеме догађаја у односу на неки други догађај, издваја догађај који слиједе на основу претходних догађаја (на примјер, развојност догађаја).	
3.а. Поставља питања како и зашто о живој и неживој природи.	3.а. Препознаје потребу за информацијом питањима типа шта, гдје, коме, када и слично о живој и неживој природи 3.б. Користи изворе (усмене, писане, визуелне, дијаграмске и слично) и раздваја информације по битности и употребљивости. 3.в. Изграђује базне компетенције информатичке писмености.	
4.а. Показује радозналост, отвореност и спонтан интерес за стицање новог знања. 4.б. Повезује учење у вртићу с искуством код куће и других окружења. 4.в. Показује интерес за учешће у радним активностима васпитне групе.	4.а. Показује радозналост, отвореност и интерес за стицање новог знања саутврђеним циљем учења. 4.б. Показује упорност у активностима и задацима васпитне групе и у другим окружењима, укључујући и теже, путем изграђених радних навика. 4.в. Процењује сопствену успјешност и показује задовољство постигнутим резултатима. 4.г. Примјењује стечено знање у игри и активностима у вртићу и изван вртића. 4.д. Показује вјештине спонтаног и вођеног учења путем индивидуалних и групних, спонтаних и вођених активности. 4.ђ. Примјењује стилове, моделе и стратегије научене у вођеним активностима у свакодневном животу.	

Област:	4. СВИЈЕТ ОКО НАС
Компонента:	2. Рјешавање проблема, критичко и креативно мишљење
Исходи учења: 1. Осмишљава, испитује и примјењује нове идеје и теорије на основу претходних искустава и критичког односа према њима. 2. Препознаје узрочно-посљедичне везе и односе. 3. Примјењује стратегије дјеловања и размишљања укључујући се у различите животне ситуације и ситуације рјешавање проблема.	
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:	
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)
1.а. Искузује интерес за нове играчке, материјале и предмете у блиском окружењу. 1.б. Памти временски блиске догађаје из непосредног окружења.	1.а. Пробава и истражује познате и непознате играчке, материјале и предмете. 1.б. Проиграва се својим идејама и идејама других (дјеце и одраслих), комбинујући их у свом изражавању. 1.в. Искузује знатижељу и интерес за истраживање новина у окружењу. 1.г. Представља своја открића, идеје, мисли и знања коришћењем креативних и експресивних медија, укључујући. 1.д. Проналази неубичајене одговоре или рјешења на познате и мање познате ситуације, феномене, понашања и слично. 1.ђ. Показје основна сазнања о природном, друштвеном, физичком, духовном и умјетничком свијету.
2.а. Препознаје посљедицу свог дјеловања или дјеловања других у најједноставнијим ситуацијама (На примјер скривање предмета).	2.а. Показује разумијевање за везе и односе између људи, предмета. 2.б. Препознаје узрок и посљедицу користећи се предметима. 2.в. Препознаје узрок и посљедицу путем својих експеримената, покушаја и погрешака 2.г. Препознаје узрок и посљедицу путем систематизованих искустава, генерализацијама и предвиђањем (На примјер: Данас може да пада киша јер је небо зацрнило). 2.д. Истражује функционалност ствари, идеја, мисли, и схвата односе и међусобне утицаје.
3.а. Користи доступна средства и играчака у рјешавању практичних проблема. 3.б. Доводи предмете у међусобни однос и дјелује једним предметом на други. 3.в. Рјешава једноставне проблемске ситуације употребом стратегија на вербалном плану (На примјер: Свакој лутки дај по један тањир).	3.а. Показује способност рјешавања проблема бирајући стратегију на интуитивном нивоу (на примјер, посматрање, погађање, методе покушаја и погрешака, анализу, поређење, тражење образаца, класификацију, планирање, објашњавање, дискусију са другима, слушање и тражење информација). 3.б. Показује способност рјешавања проблема личне и социјалне природе самостално или уз помоћ и подршку. 3.в. Изграђује вјештине прихватања ризика и поступака који тренутно не доводе до рјешења (на примјер, учење из грешке, ношење с неизвјесностима, предлагање алтернатива и слично). 3.г. Примјењује машту и комбинације у рјешавању проблема. 3.д. Представља и рјешава познату проблемску ситуацију путем математичких модела.

Област:	4. СВИЈЕТ ОКО НАС	
Компонента:	3. Рана математичка писменост	
Исходи учења:		
1. Истражује математичке структуре и користи моделе да би утврдио њихове односе.		
2. Стиче примјенљиве математичке представе и концепте, користи их са сврхом изражавајући се математичким језиком и симболима у различитим ситуацијама и активностима.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Препознаје до три својства објеката и појава. 1.б. Групише невербално, сортира и реда објекте према заданом критеријуму. 1.в. Препознаје уочљива мерљива својства познатих објеката.	1.а. Сортира, категоризује, реда-и пореди скупове и догађаје, као и атрибуте предмета и материјала у свом друштвеном и природном свијету. 1.б. Описује промјене према одређеном својству, 1.в. Распоређује и групише предмете према својству, правилу или критеријуму. 1.д. Идентификује повезаност међу предметима, облицима, сликама и представама према различитим својствима. 1.е. Препознаје и пореди мјерљива својства објеката и појава (на примјер, дебело-танко, близу-далеко, мање-више и слично).	
2.а. Представља невербално једноставан математички проблем играчком, покретом, цртежом.	2.а. Користи математичка знања да објасни свијет око себе 2.б. Користи језик да опише својства предмета и појава (на примјер, количина, пребројивост, мјерљивост) и да објасни математичке представе (на примјер, образац, низ, понављање, симетрија, промјенљивост и слично) 2.в. Користи термине “можда”, сигурно, никако, могуће, ако-онда, вјероватно, тачно-нетачно у игри, свакодневним и вођеним активностима 2.г. Представља идеју уобличену математичким језиком представља моделом, сликом, графички, покретом, вербално. 2.д. Користи обрасце да предвиди уочљиве исходе, резултате, догађаје.	

Област:	4. СВИЈЕТ ОКО НАС	
Компонента:	4. Наука и техника	
Исходи учења:		
1. Посматра појаве у природном, материјалном, друштвеном свијету и свијету технике и уз искуствена сазнања утврђује законитости и везе.		
2. Показује компетенције за рану писменост из технологије у свакодневном животу, игри, учењу, раду и за представљање идеја.		
3. Показује компетенције за рану писменост из науке.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Посматра природне појаве. 1.б. Повезује догађаје на основу искуства у свакодневном животу и активностима с природним појавама.	1.а. Показује сазнања из техничких, природних и друштвених наука на елементарном нивоу. 1.б. Идентификује и разликује особености природног, материјалног, друштвеног свијета и свијета технике. 1.в. Показује сазнања и идентификује уочљиве и неке мање уочљиве особине живих бића, предмета, појава и феномена које посматра. 1.г. Разликује природне појаве, феномене, везе и законитости од оних који су створени захваљујући развоју технике, науке и технологије.	
3.а. Користи једноставне и познате техничке уређаје. 3.б. Користи конструкторске игре.	2.а. Користи различите играчке, средства, материјале и помагала за учење и радне активности. 2.б. Користи материјале, алате и технике које су потребне за обликовање, склапање и конструирање. 2.в. Уочава повезност и допринос људског рада и утицај технологије на рад и живот људи, развој науке и друштва. 2.г. Користи технологију као средство за креирање, цртање, моделовање, уређивање и изражавање.	
	3.а. Испитује и ствара своје теорије о томе како функционишу појаве, феномени, предмети. 3. б. Поставља питања о особеностима, узроцима и посљедицама појава, догађаја и феномена. 3.в. Изграђује мапе ума користећи визуелне форме 3.г. Користи једноставне симболе (универзалне и своје) како би представило појаву, однос, стање, феномен, особину, емоцију и слично.	

Област:	5. УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА	
Компонента:	1 Стваралаштво и креативност	
Исходи учења:		
1. Препознаје основна изражајна средства у властитом и туђем стваралаштву те умјетничким дјелима.		
2. Истражује и изражава се кроз различите начине властитог изражавања кроз умјетност, медије, технике.		
3. Ствара креације, рекомпонује те предлаже идејна рјешења и иновације кроз различите начине изражавања.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Изражава интерес за игру, ритам, музику, покрет, глуму, моделовање и плес.	1.а. Препознаје и именује основна изражајна средства у ликовном, музичком, драмском, књижевном и другом стваралаштву (линија-цртање, боја-сликање, површ-моделовање, тон, ритам, динамика-пјевање, слушање, свирање, покрет, мимика, пантомима, говор, гестикација-плес и драматизација и сл.).	
1.б. Препознаје динамику као стимуланс за кретање, усклађује покрет уз музику (плескање, њихање, окретање и сл.).	1.б. Учествоје у музичким играма, играма с покретом, играма улога и драмским играма.	
1.в. Разликује основне боје и ликовна средства.	1.в. Разликује елементарне појмове из ликовне умјетности (цртеж, слика, скулптура), музичке умјетности (инструмент, оркестар), визуелне умјетности (филм, представа, режисер, глумац).	
1.г. Црта и слика по интензивном чулном, покретном и осјећајном доживљају.		
1.д. Бире лутке за игру са драмским елементима.		
2.а. Пјева спонтано, слуша и ритмички изражава једноставне дјечије и народне пјесмице и бројалице.	2.а. Учествоје и ужива у различитим стваралачким активностима (ликовне, музичке, драмске, говорне, плесне активности).	
2.б. Показује интерес за изражавање линијом, бојом и материјалом за обликовање.	2.б. Користе знања о основним изражајним средствима у властитом стваралачком изражавању.	
2.в. Користи елементе драматизације у игри: имитира говор, покрет, мимику, радњу и сл.	2.в. Користи умјетнички језик (цртање, сликање, вајање, драму, плес, покрет, музику и причање прича) за изражавање мисли, осјећања и идеја.	
	2.г. Иницира различите начине стваралачког изражавања.	
	2.д. Изражава своја и туђа осјећања, особине и стања на себи својствен начин различитим умјетничким средствима укључујући емоције, интеракцију, покрет, симболе, идеје.	
	2.ђ. Истражује и упоређује карактеристике стваралачких креација (нпр. два облика на истој слици, двије композиције, лутку и глумца, цртеж и фотографију, плес и музика).	
3.а. Понавља исту активност у различитим ситуацијама.	3.а. Изражава знатижељу и показује интерес за нове идеје, ствари, ријечи.	
3.б. Истражује природне, вјештачке и умјетничке материјале, средства, предмете и играчке и користи на различите начине и различите намјене.	3.б. Експериментише с начинима изражавања идеја и значења помоћу различитих средстава и медија.	
3.в. Осмишљава ритмичко-мелодијске примјере	3.в. Користи своју машту у умјетности и дизајну, музици, плесу, говору, покрету, играма.	
3.г. Осмишљава покрете, редослијед покрета и положај тијела.	3.г. Комбинује различите материјале и технике у властитом креативном изражавању	
3.д. Ствара замишљену ситуацију за драмску игру.	3.д. Осмишљава и креира улоге, сценарио и идеје.	

Област:	5. УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА	
Компонента:	2. Друштвена улога умјетности и култура	
Исходи учења:		
1. Учествоје у друштвеним и културно-умјетничким активностима и свечаностима.		
2. Процјењује умјетничке и културне појаве и догађања.		
3. Утврђује важност и улогу културно-историјског наслеђа у обликовању властитог идентитета.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1. а. Показује заинтересованост за учешће у културно-умјетничким активностима.	1.а. Ангажује се и учествује и друштвеним и културно-умјетничким активностима и свечаностима у непосредном окружењу.	
1.б. Придружује се културно-умјетничким активностима и свечаностима.	1.б. Сарађује, дјелује и преузима свој дио одговорности у заједничким акцијама (припрема свечаности и културно-умјетничких активности и сл.).	
	1.в. Препознаје допринос који даје у заједничким пројектима (свечаностима, ревијама, гостовањима и сл.).	
2. НП	2. а. Описује емоције које у њему изазивају умјетничка дјела и културне појаве и догађања.	
	2.б. Интерпретира на различите начине свој доживљај умјетничког дјела и културне појаве и догађања.	
3. Показује заинтересованост за народне приче и бајке.	3.а. Препознаје најважније примјере културно-историјског наслеђа у непосредном окружењу.	
	3.б. Казује својим ријечима примјере културне баштине БИХ те препознаје важност њеног очувања.	
	3.в. Казује својим ријечима приче других култура и традиција.	

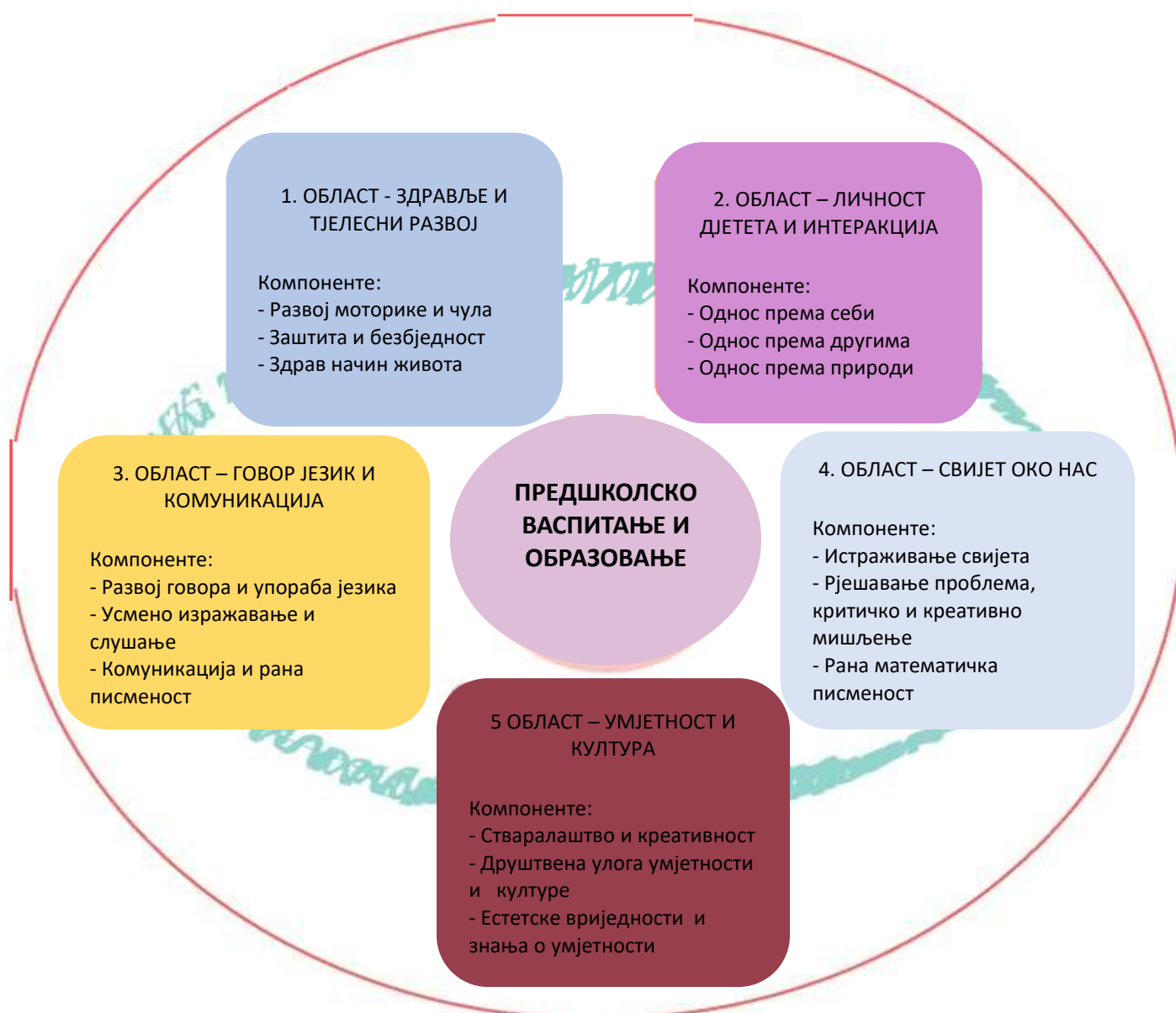
Област:	5. УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА	
Компонента:	3. Естетске вриједности и знања о умјетности	
Исходи учења:		
1. Препознаје важност естетских вриједности у свакодневном животу.		
2. Истражује умјетничка дјела и различите врсте умјетности у циљу стицања знања опште културе.		
Индикатори у складу са узрастом дјеце за:		
крај раног васпитања и образовања (крај треће године)	крај предшколског васпитања и образовања (5/6 година)	
1.а. Искузује задовољство оним што му се свиђа у непосредном окружењу.	1.а. Уочава лијепо у окружењу, природи, умјетничким и техничким производима, употребним предметима, свакодневним догађајима. 1.б. Формира естетски доживљај и естетски укус кроз књижевност, поезију, кипарство, сликарство, архитектуру, плес и музику, пјевање, драмску и филмску умјетност.	
2. НП	2.а. Препознаје врсте умјетности и умјетничка дјела с којима је у додиру. 2.б. Посједује елементарна знања о позоришту за дјецу. 2.в. Показује интерес за нове изазове и открића.	

Области, компоненте и исходи учења за предшколско васпитање и образовање

ЗДРАВЉЕ И ТЈЕЛЕСНИ РАЗВОЈ
Исходи учења:
Развој моторике и чула 1. Истражује чулима предмете и материјале, искуствена сазнања користи у мисаоним процесима и активностима. 2. Користи природне облике кретања за развој функционалних и моторичких способности и вјештина (пузање, ходање, трчање, пењање, скакање, дизање, ношење, бацање и хватање). 3. Комбинује и координира психомоторичке радње и активности да постигне/развија/усавршава сложеније врсте кретања и дјеловања. 4. Показује графомоторичку пособност.
Заштита и безбједност 1. Штити себе и друге од повређивања у конкретним ситуацијама. 2. Изражава способност самопроцјене у односу на другу особу, објекат или догађај.
Здрав начин живота 1. Иницира и учествује у активностима које су важне за унапређење властитог здравља и благостања. 2. Примјењује основна начела личне хигијене и хигијене простора. 3. Придржава се начела правилне и редовне исхране.
ЛИЧНОСТ ДЈЕТЕТА И ИНТЕРАКЦИЈА
Исходи учења:
Однос према себи 1. Постаје свјесно је себе и свог идентитета кроз сопствене способности, карактеристике личности и могућности. 2. Гради реалну и позитивну слику о себи, показује самосвијест, самопоуздање, самопоштовање, одговорност и повјерење у своје снаге и способности. 3. Посједује ниво емоционалне свијести и сигурности која одговара узрасту и добном сазријевању и испољава их у свим аспектима развоја. 4. Изражава мисли и дјелује на начин да може утицати на свој положај у окружењу.
Однос према другима и међусобни односи 1. Успоставља, развија и одржава интеракције са другом дјецом и одраслима. 2. Показује кооперативност и заједничко дјеловање кроз различите активности и критички се односи према мишљењу и ставовима преузетих од других. 3. Дјелује у складу са демократским принципима, сарађујућу и одлучујућу, и уважавајући и прихватајући различитости. 4. Дјелује у складу са друштвеним, културним и породичним вриједностима развијајући осјећај припадности заједници.
Однос према природи 1. Препознаје важност природе и уважава природу као простор за живот, развој, игру и учење. 2. Показује поштовање и дивљење према животу и свему живом. 3. Постаје социјално одговорно и дјелује у складу с принципима рјешавања проблема у животној средини (одрживи развој).

ГОВОР, ЈЕЗИК И КОМУНИКАЦИЈА
Исходи учења:
Развој говора и употреба језика 1. Користи интуитивни, унутрашњи и невербални говор примјерен узрасту и добном сазријевању. 2. Примјењује гласовне структуре језика и интуитивно уочава структуру ријечи и реченица књижевнојезичких норми и користи их у усменој говору. 3. Саставља смислене реченице и исказе користећи их у контексту преношења значења, идеја и размишљања.
Усмено изражавање и слушање 1. Показује говорна и језичка искуства и богати рјечник и реченицу у различитим активностима. 2. Истражује говор и језик и показује иницијативу у усменом изражавању. 3. Показује способност слушања у групи вршњака и одраслих у различитим ситуацијама.
Комуникација и рана писменост 1. Анализира књижевне текстове кроз комуникацију са другима. 2. Показује како функционишу системи симбола комуникације и користи их. 3. Изражава се путем графичких симбола у свакодневним активностима.
СВИЈЕТ ОКО НАС
Исходи учења:
Истраживање свијета 1. Користи чула за посматрање и истраживање феномена и процеса у природи. 2. Доводи у везу себе, људе, биљке, животиње, предмете и појаве у природном окружењу у циљу разумијевања свијета у којем живи. 3. Користи информације из различитих извора о живој и неживој природи. 4. Стиче компетенције за учење и рад.
Рјешавање проблема, критичко и креативно мишљење 1. Осмишљава, испитује и примјењује нове идеје и теорије на основу претходних искустава и критичког односа према њима. 2. Препознаје узрочно-посљедичне везе и односе. 3. Примјењује стратегије дјеловања и размишљања укључујући се у различите животне ситуације и ситуације рјешавање проблема.
Рана математичка писменост 1. Истражује математичке структуре и користи моделе да утврди њихове односе. 2. Стиче примјенљиве математичке представе и концепте, користи их са сврхом изражавајући се математичким језиком и симболима у различитим ситуацијама и активностима.
Наука и техника 1. Посматра појаве у природном, материјалном, друштвеном свијету и свијету технике и уз искуствена сазнања утврђује законитости и везе. 2. Показује компетенције за рану писменост из технологије у свакодневном животу, игри, учењу, раду и за представљање идеја. 3. Показује компетенције за рану писменост из науке.
УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА
Исходи учења:
Стваралаштво и креативност 1. Препознаје основна изражајна средства у властитом и туђем стваралаштву те умјетничким дјелима. 2. Истражује и изражава се кроз различите начине властитог изражавања кроз умјетност, медије, технике. 3. Ствара креације, рекомпонује те предлаже идејна рјешења и иновације кроз различите начине изражавања.
Друштвена улога умјетности и култура 1. Учествује у друштвеним и културно-умјетничким активностима и свечаностима. 2. Процењује умјетничке и културне појаве и догађања. 3. Утврђује важност и улогу културно-историјског наслеђа у обликовању властитог идентитета.
Естетске вриједности и знања о умјетности 1. Препознаје важност естетских вриједности у свакодневној животу. 2. Истражује умјетничка дјела и различите врсте умјетности у циљу стицања знања опште културе.

**ОБЛАСТИ И КОМПОНЕНТЕ
ЗА ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ**

КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ – ПРОЖИМАЈУЋЕ ТЕМЕ ЗА ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Кључна компетенција	Прожимајући индикатори
Језично-комуникацијска компетенција на матерњем језику	• Чита, разумије и анализира књижевне и информативне текстове. • Пише разне врсте текста за различите намјене и публику. • Прича и слуша ради преноса и разумијевања информација с поштовањем и ефикасно у различитим ситуацијама и у различите сврхе у конструктивном и критичком дијалогу. • Пише сложене текстове. • Критички оцјењује комуникацију у различитим облицима. • Изражава позитивне ставове и показује вјештине за ефикасну међукултуралну комуникацију.
а. Математичка писменост	• Показује способност и спремност кориштења математичких облика мишљења (логичко и просторно размишљање) и приказивања (формула, модела, конструкција, графикона/дијаграма) који имају универзалну примјену код објашњавања и описивања стварности. • Познаје математичке појмове и концепте, укључујући најважније геометријске и алгебарске теореме. • Поштује истине као темељ математичког размишљања.
б. Компетенција у науци и технологији	• Разумије и примјењује (декодирање, тумачење и разликовање) разне врсте приказивања математичких елемената, феномена и ситуација, бира и замјењује начине приказивања ако и када је то потребно. • Показује способност и спремност да употреби знања и методологије да би се објаснила природа. Компетенција у технологији се тумачи као примјена знања да би се промијенило природно окружење у складу с људским потребама. • Разумије однос између технологије и других подручја: научни напредак (нпр. у медицини), друштву (вриједности, морална питања), култури (нпр. мултимедији), или окружењу (загађеност, одрживи развој). • Показује спремност за стицање знања из природних наука и интерес за науку, те научну и технолошку каријеру.
Информатичка писменост (информацијска, медијска, технолошка)	• Критички користи информатичко-комуникацијске технологије за добијање, вредновање и чување информација, за продукцију, представљање и размјену информација и за учешће у виртуелним друштвеним мрежама. • Прави разлику између реалног и виртуелног свијета. • Употребљава технологију у сврху развоја креативности, иновативности и укључавања у друштво, кориштење технологије за подршку критичког начина размишљања. • Поштује приватност код кориштења друштвених мрежа, поштује етичка начела, препознаје поузданости и ваљаности придобијених информација, употребљава мрежа за ширење хоризонта.

Учити како се учи	- Развија одговорности за властито учење, самопроцјену и дефинисање властитих циљева учења: - развија свијест о властитим могућностима и о властитим јаким и slabим странама, стиловима учења, интелигенцијама као и способности идентификовања сопствених потреба ради примјене сопствених стратегија и процедура у процесу учења. - Развија способност поправљања, побољшавања (саморегулација): - претпланирање, извршење, контрола, корекција различитих облика комуникативних активности (рецепције, интеракције, продукције, медијације). - Употребљава различити методе и стратегије учења⁴: - познаје и свјесно користи различите стратегије учења; - настоји да стекне способност откривања свог најуспешнијег и најбржег начина за учење, да одабере различите могућности и да најбоље примијени у пракси; - развија критички став до тога што ученик у школи учи до властитог процеса учења; - организује и уређује властито учења, развија упорност; - развија самомотивацију, самопоуздање, потребу за континуираним учењем.
Социјална и грађанска компетенција	- Препознаје властите емоције, занимање за и поштовање других култура. - Разумије властити народни идентитет и себе као припадника одређене заједнице и у интеракцији с културним идентитетом Европе и остатка свијета. - Показује свијест о европском и свјетском културном наслеђу и о културној и језичкој разноврсности свијета. - Познаје лингвистичке и културне посебности друштава и заједница у којим се говори одређени страни језик. - Развија свјесност и разумијевање социокултурних и међукултурних правила и норми употребе страног језика, и одговарајућих стратегија за комуникацију, интерпретацију и коришћење порука у складу с овим правилима и нормама (социолингвистичка компетенција): - уважава карактеристичне црте друштвених односа (поздрави, начин обраћања), - уважава правила лијепог понашања (изразити захвалност, наклоност, подијелити бригу, радост, итд.), - уважава разлику у језичким регистрима (нивои формализма), - препознаје дијалекат и акценат кроз лексичке, граматичке, фонолошке, гласовне, паралингвистичке (нпр. говор тијела) елементе, - конструктивно комуницирање и поштовање у друштвеним ситуацијама, квалитетна међусобна комуникација.
Самоиницијатива и подузетничка компетенција	- Управља пројектима. - Препознаје властите јаке и слабе стране. - Ради у тимовима на кооперативан и флексибилан начин. - Сарађује конструктивно у активностима и користи вјештине групног рада. - Управља ризиком и развија свијести о одговорности.
Културна свијест и културно изражавање	- Избјегава стереотипе, прихвата компромисе, развија лични интегритет и поштује интегритет других. - Изражава конструктивно сопствено мишљења и фрустрације, способност емпатије. - Познаје најзначајнија културна достигнућа, укључујући и поп-културу, уважава умјетнички рад и културне догађаје. - Уважавање и уживање у умјетничким дјелима и изведбама и развијање осјећаја за лијепо.

⁴ Под стратегијама подразумијевамо најекономичнији и најпотпунији начин на који корисник страног језика успијева ставити у погон властите језичке ресурсе и способност како би одговорио на потребе одређене комуникацијске ситуације и остварио жељени циљ. Употреба стратегија претпоставља примјену метакогнитивних вјештина учења.

Креативно-продуктивна компетенција	• Развија комплексно мишљење: • сажимање, генерализовање, подршка употреби виших когнитивних способности, као што су анализа, синтеза, вредновање, употреба критичког мишљење (разликовање између чињеница и мишљења, аргументовање теза); • употреба логичног структурисања и низања аргумената. • Показује креативност и потребу за израживањем, те осјећај за естетске вриједности: • производњи и повезује различите идеја, претпоставке и различите производе. • Развија отвореност различитог културног изражавања и припремљеност за развијање властите креативности и способности изражавања: • толерише супротне идеје; • закључује независно; • развија позитиван став и спремност за релативизовање сопственог становишта и система вриједности, развија спремност за отклон у односу на устаљена понашања према другим културама. • Изражава радозналост, жељу за новим знањима: • изражава властите мисли, идеје, емоције; • развија способност посматрања, учествовања и интегрисања нових искустава и спремности за мијењање претходних.
Физичко-здравствена компетенција	Физичко-здравствене компетенције подразумијевају прихватање и промовисање здравих стилова понашања, одговарајућих прехранбених навика и физичких активности које омогућавају појединцу квалитетан и здрав живот. У крајњем циљу се односе на формирање позитивне слике о себи, способност да се себи омогући здрав живот и да се у властитом окружењу промовише здрав живот.

Литература

- Андриловић, В., Чудина-Обрадовић, М. (1994). *Основе опће и развојне психологије*. Загреб: Школска књига.
- Бећировић-Карабеговић, Ј. (2018). *Развојно примјерени предшколски курикулум*. Сарајево: Агенција PERFECTA
- Bredenkamp, S. & Rosegrant, T. (1995). *Reaching potentials: Transforming Eaerly Childhood Curriculum and Assessment*, Volume 2. Washington DC: NAEYC.
- Каменов, Е. (1997). *Модел основа програма васпитно-образовног рада са предшколском децом*. Нови Сад: Одсек за педагогију Филозофског факултета.
- Марендић, З. (2011). Предшколски програми између традиционалног и савременог. У Ћурак, Х. (ур.). *Квалитет предшколског одгоја и образовања у Босни и Херцеговини* (стр. 21-33). Сарајево: АПОСО.
- Слуњски, Е. (2006). *Стварање предшколског курикулума у вртићу – организацији која учи*. Загреб: Мали професор
- Старц, Б., Чудина-Обрадовић, М., Плеша, А., Профаца, Б., Летица, М. (2004). *Особине и психолошки увјети развоја дјетета предшколске доби*, Загреб: Голден маркетинг – Техничка књига.
- Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини* (усвојен на 16. сједници Представничког дома Парламентарне скупштине БиХ одржане 11. и 30. 10. 2007. и на 9. сједници Дома народа одржаној 29. 10. 2007. године).
- Стратешки правци развоја предшколског одгоја и образовања у БиХ*, Министарство цивилних послова, Сарајево, септембар/рујан 2004.
- Закон о предшколском одгоју и образовању у Кантону Сарајево* (донесен на сједници Скупштине Кантона Сарајево одржаној 24. 7. 2008).
- Споразум о заједничкој језгри цијеловитих развојних програма за рад у предшколским установама* (2009). Сарајево: Службени гласник Босне и Херцеговине бр. 16/04.
- Педагошки стандарди за предшколско васпитање и образовање и нормативи простора, опреме и дидактичких средстава предшколског васпитања и образовања 2003.*, (донесени основу чланка 7. Закона о предшколском одгоју и образовању (Службене новине Кантона Сарајево, бр. 4/98, 9/00 и 18/02) и на приједлог Просвјетно-педагошког завода Сарајево.

-Оквирна политика унапређења раног раста и развоја дјеце у БИХ (2012). Службени гласник БИХ број 36/12. Доступно на: [www.unicef.org/bih/ UNICEF_ECD_Brosura_4LANG_01.pdf](http://www.unicef.org/bih/UNICEF_ECD_Brosura_4LANG_01.pdf)

-Акциони план за дјецу Босне и Херцеговине за период 2015-2018 (2015). Доступно на: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/akcijski%20plan%20za%20djecu-BH-web.pdf>

-Стандард занимања – васпитача/ица (2016). Вијеће Еуропе у БИХ. Доступно на: http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/dokumenti/drugi_doc/default.aspx?id=8679&langTag=hr-HR

-Стандарди квалитета рада васпитача, педагогица и директорица у предшколском одгоју и образовању, АПОСО – Агенција за предшколско, основно и средње образовање, Сарајево, 2011. Доступно на: <http://aposo.gov.ba>

-Национални курикулум за рани и предшколски одгој и образовање. Доступно на: <http://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>

-Курикулум за вртиће. Доступно на: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf

-Програм за подручја активности у предшколском васпитању и образовању (од 3 до 6 година). Црна Гора. Доступно на: <file:///C:/Users/anurbe/Downloads/PREDSKOLSKO%20program%20od%20%203-6%20godina.pdf>

-Early Learning and Development Standards for Children from 0-6 Years. Доступно на: https://www.unicef.org/tfymacedonia/MK_Pub_ELDS_ENG.pdf

-Цјеловити развојни програм предшколског одгоја и наобразбе. Доступно на: <http://archive.erisee.org/downloads/2013/2/bh/Comprehensive%20program%20ov%20preschool%20education%20Tuzla%202011%20BH.pdf>

-Основе програма одгојно-образовног рада са дјецом предшколског узраста, Министарство образовања, науке, културе и спорта, Педагошки завод, школска 1994/1995. година.

-Примарни програм одгојно-образовног рада с дјецом предшколског узраста. Министарство образовања, науке и информисања, Кантон Сарајево, Сарајево 2000.

-Програм предшколског васпитања и образовања. Доступно на: https://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/web_portal/05/5.1/Program%20predskolskog%20vaspitanja%20i%20obrazovanja.pdf

-Опште основе предшколског програма. Доступно на: http://www.uvb.org.rs/pdf/opste_osnove_priprenog_predskolskog_programa.pdf

-Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations. (2009). BELONGING, BEING & BECOMING. The early years learning framework for Australija. <http://www.ag.gov.au/cca>

-Finnish National Board of Education. (2010). **National Core Curriculum for Pre-primary Education.** https://www.oph.fi/download/153504_national_core_curriculum_for_pre-primary_education_2010.pdf

-Ministère l'Éducation Nationale. (2014). Les programmes de l'école maternelle. <http://www.education.gouv.fr/>

-Ministry of Education, Science, Sport and Culture. Japan. (2001/2004). **National Curriculum Standards for Kindergartens.** http://www.ibe.unesco.org/curricula/japan/ja_ecefw_1998_eng.pdf

-Ministry of Education and Culture. (2007). National Core Curriculum. http://www.ibe.unesco.org/curricula/hungary/hu_al_fw_2007_eng.pdf

-Ministry of Education. New Zealand Government. (2017). Te Whāriki. He whāriki mātauranga mō ngā mokopuna o Aotearoa. Early childhood curriculum. <https://www.education.govt.nz/assets/Documents/Early-Childhood/Te-Whariki-Early-Childhood-Curriculum-ENG-Web.pdf>

-Ministry of Education and Research. Portugal. (200). Framework Plan for the Content and Tasks of Kindergartens. <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/engelsk/frameworkplanforthecontentandtaskssofkindergartens.pdf>

-National Institute for Education. Slovakia. (2008). The National Educational Programme ISCED 0 – pre-primary education. <http://www.oecd.org/education/school/48705963.pdf>

-Department for Children, School and Family. (May 2008). Statutory Framework for the Early Years Foundation Stage Setting the Standards for Learning, Development and Care for children from birth to five. https://www.foundationyears.org.uk/files/2017/03/EYFS_STATUTORY_FRAMEWORK_2017.pdf

-Skolverket. (2010). Läroplan för förskolan Lpfö 98 Reviderad 2010. <http://www.svalov.se/download/18.34c7ffa157e68bd680addb3/1477654621434/L%C3%A4roplan%20f%C3%B6rskolan%20reviderad.pdf>

-National Council for Curriculum and Assessment. (2009). Aistear: the Early Childhood Curriculum Framework and Síolta, The National Quality Framework for Early Childhood Education. http://www.westmeathchildcare.ie/images/Aistear_Siolta_Similarities_Differences.pdf

-U.S. Department of Health and Human Services. Administration for Children and Families. Office of Head Start. (2010). The head Start Child development and early learning framework. Promoting Positive Outcomes in Early Childhood Programs Serving Children 3–5 Years Old. <https://www.acf.hhs.gov/ohs>

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Save the Children

Издавач:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача:

Маја Стојкић, директор Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Графички дизајн:

Ферида Абдагић

Лектура:

Босиљка Спремо

Штампа:

Avery d.o.o.

Тираж:

